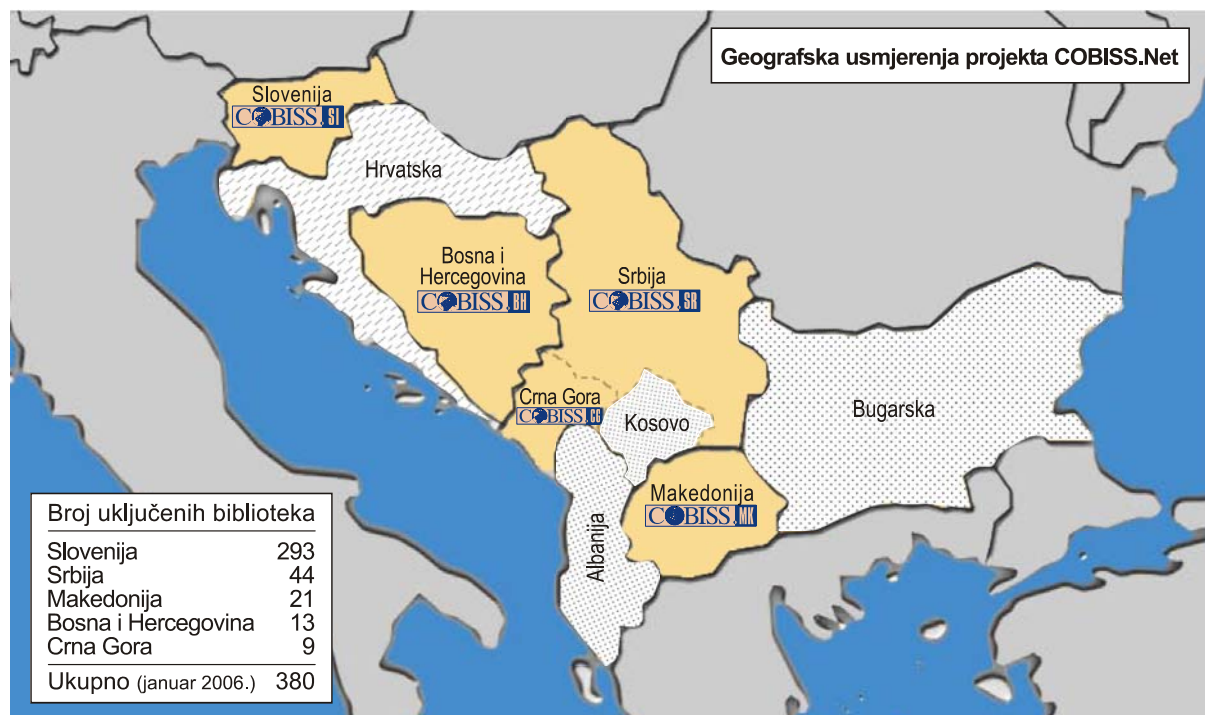

Projekt COBISS.Net – II. faza *podrška znanju i međukulturnom dijalogu*

Za informacijsko društvo, koje podržava razvoj koji temelji na znanju, bibliotečko informacijski sistemi i informacijski sistemi o istraživačkoj djelatnosti su vanredno važna infrastruktura, bez koje se ne može zamisliti savremeno školstvo i istraživanja, a takođe i kulturni, tehnološki i ekonomski razvoj.

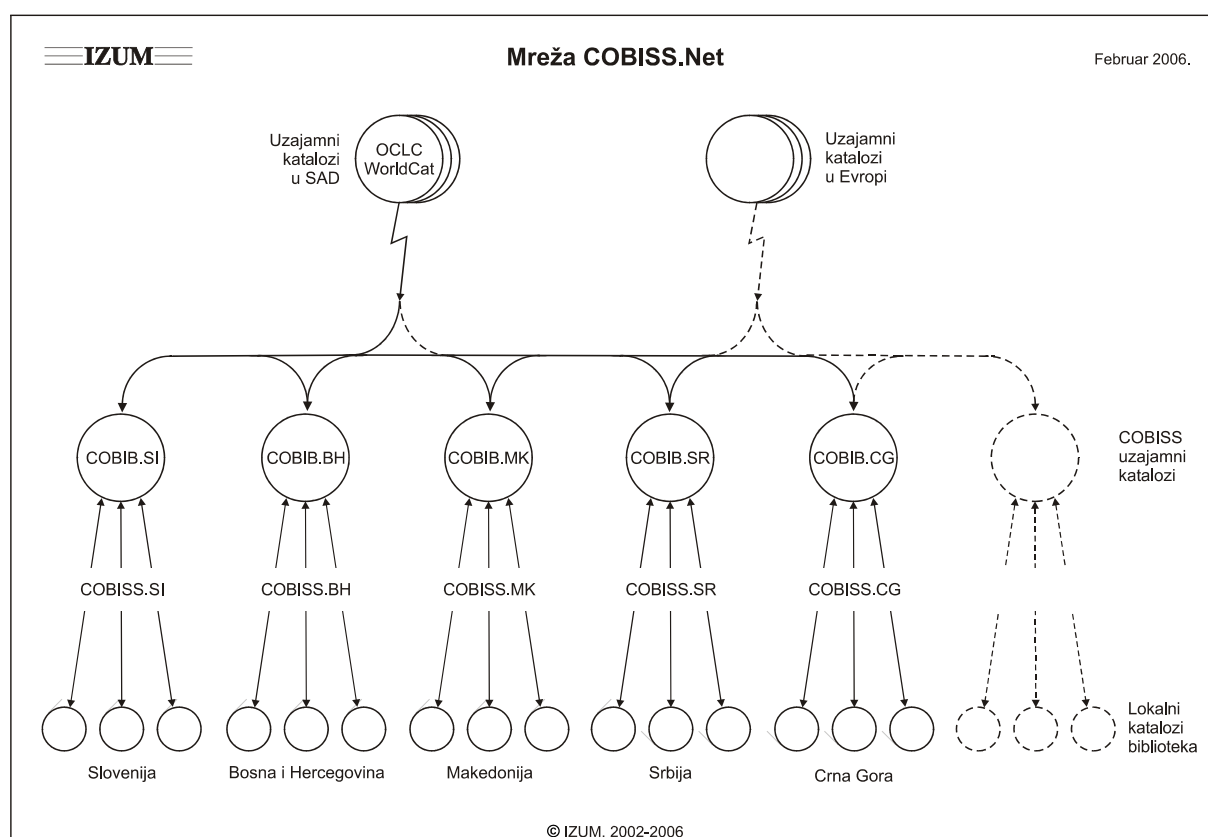
Biblioteke sve teže dijelimo na one koje svojim informacijskim izvorima i uslugama zadovoljavaju potrebe naučnih radnika, na one koje zadovoljavaju potrebe učesnika u obrazovanju i na one koje pripadaju sferi kulture. Korisnici biblioteka danas očekuju da će do podataka o bibliotečkoj građi i drugim izvorima koji su im potrebni u radu ili zabavi doći najbrže preko Interneta (sve više građe je već u digitaliziranom obliku), a ne posjetom jednoj ili više biblioteka. Potrebu za pretraživanjem različitih kataloga i baza podataka moguće je najefikasnije zadovoljiti integriranim bibliotečkim sistemom koji uključuje sve tipove biblioteka. COBISS je referentni model takvog sistema s multifunkcionalnim bazama podataka.

Iako je nesporno da je razvoj nacionalnih kooperativnih bibliotečkih sistema sa uzajamnom katalogizacijom optimalni cilj, nacionalne bibliotečko informacijske sisteme uspješno je uspostaviti malo država. Najčešće je uspostavljanje nacionalnog sistema onemogućeno zbog nekoordinirane automatizacije pojedinih biblioteka s različitim programskom podrškom te zbog resorne pripadnosti biblioteka različitim ministarstvima koja prilikom planiranja razvoja biblioteka međusobno ne saraduju. Slovenija je takve probleme većinom uspješno riješila te je spremna svoja iskustva dati na raspolaganje drugim državama.

Razvoj nacionalnih informacijskih sistema o istraživačkoj djelatnosti (CRIS – Current Research Information Systems) je isto tako sastavni dio informacijskih strategija većine država. Dostupnost i transparentnost informacija o rezultatima istraživačke djelatnosti je naime uslov prijenosa znanja u praksu i unapređenja inovacija. Nesporno je da se najefikasniji način vođenja bibliografija istraživača može uspostaviti samo u okviru kooperativnih bibliotečko informacijskih sistema. Povezanost obiju sistema naročito je važna za vrednovanje rezultata istraživačke djelatnosti.

Nekadašnja zajednica jugoslovenskih nacionalnih biblioteka je 1987. godine prihvatila sistem uzajamne katalogizacije kao zajedničku osnovu bibliotečko informacijskog sistema i sistema naučnih i tehnoloških informacija Jugoslavije. Ulogu informacijskog i bibliografskog servisa i nosioca razvoja organizacionih rješenja i programske podrške preuzeo je Institut informacijskih znanosti (IZUM) iz Maribora (Slovenija).

Godine 2003. bio je potpisan Sporazum o uspostavljanju mreže COBISS.Net i slobodnom protoku bibliografskih zapisa koji se kreiraju u autonomnim bibliotečko informacijskim sistemima Bosne i Hercegovine, Makedonije, Slovenije te Srbije i Crne Gore. COBISS.Net (www.cobiss.net) je okvir za postizanje sinergijskih efekata međusobnog povezivanja nacionalnih bibliotečko informacijskih sistema. Na osnovu navedenog sporazuma bilo je već u prvoj godini (2005.) među sistemima besplatno razmjenjeno 25.000 bibliografskih zapisa, što predstavlja veliku uštedu na vremenu i troškovima za katalogizaciju bibliotečke građe.

COBISS.Net efikasno podržava međukulturni dijalog u regiji, što posebno potvrđuju pozitivna iskustva u Bosni i Hercegovini.

Ciljevi projekta COBISS.Net – II. faza

1. Ubrzati automatizaciju i uključivanje biblioteka u državama učesnicama u nacionalne bibliotečko informacijske sisteme i u mrežu COBISS.Net te što brže obezbijediti dostupnost do informacija o bibliotečkoj građi koju imaju biblioteke u regiji.
2. Zainteresovati biblioteke u Republici Albaniji, Republici Bugarskoj, Republici Hrvatskoj i na Kosovu da iskoriste mogućnosti za brži razvoj kojeg obezbjeđuje uključivanje u mrežu COBISS.Net.
3. Harmonizirati pravila obrade bibliotečke građe u skladu sa međunarodnim preporukama i standardima.
4. Uspostaviti kompatibilne informacijske sisteme istraživačke djelatnosti u državama učesnicama (baze podataka o istraživačima, istraživačkim organizacijama i istraživačkim projektima) i time obezbijediti širu dostupnost informacija o istraživačkim potencijalima i rezultatima istraživačkog rada.
5. Zainteresovati nadležna ministarstva i univerzitete u državama učesnicama da koncept vođenja bibliografija istraživača u okviru nacionalnih bibliotečko informacijskih sistema prihvate takođe i na nivou nacionalnih istraživačkih politika i time obezbijede transparentnost rezultata istraživačke djelatnosti.
6. Ubrzati upotrebu rezultata istraživačke djelatnosti i time stimulisati inovacijske procese te ekonomski i društveni razvoj u regiji.

Dugoročne koristi za regiju

Aktiviranje razvojnih potencijala regije jeste bez obzira na instituciju uvijek tijesno povezano s razvijanjem ljudskih potencijala i suživotom u jezičkoj i kulturnoj raznolikosti. Navedimo samo nekoliko institucionalnih inicijativa koje eksplicitno stimulišu znanje i nauku i koje upotrebom sistema COBISS.Net postaju transparentni razvojni faktori: regionalne smjernice UNESCO-a za tzv. države Jugoistočne Evrope, Okvirni programi istraživanja EU (Western Balkan Countries kao ciljna grupa država), Srednjeevropska inicijativa (CEI – Central European Initiative) i druge.

Uključivanje u COBISS.Net sa aspekta Evropske unije može da doprinese homogenizaciji i harmonizaciji bibliografskih sistema bez obzira na vrlo različit status država na ciljnom geografskom području u odnosu na pridruženost ili pridruživanje EU. Ova usklađenost svakako predstavlja dugoročnu korist jer mehanizmi međusobnih razmjena i transparentnosti konsoliduju geopolitički prostor na području znanja, nauke i kulture.

Razvoj sistema COBISS i aplikacije E-CRIS

IZUM je 1991. godine promovisao sistem COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi) kao nadgradnju sistema uzajamne katalogizacije. U vrijeme raspada Jugoslavije, u sistemu je učestvovalo 55 biblioteka iz svih nekadašnjih republika. Biblioteke van Slovenije su potom istupile iz zajedničkog sistema uzajamne katalogizacije, ali su postepeno skoro sve obnovile saradnju sa IZUM-om i danas u svojim državama uspostavljaju autonomne bibliotečko informacijske sisteme na platformi COBISS-a.

COBISS predstavlja organizacioni model povezivanja biblioteka u bibliotečko informacijski sistem sa uzajamnom katalogizacijom, uzajamnom bibliografsko kataloškom bazom podataka COBIB i lokalnim bazama podataka biblioteka učesnica, a takođe i s brojnim drugim funkcijama tzv. virtualne biblioteke. Stručne osnove i tehnološke pretpostavke za funkcionisanje sistema jesu:

- standardizovana i uzajamna obrada bibliotečke građe i ujednačeno vođenje kataloga,
- adekvatna osposobljenost stručnih radnika za uzajamnu katalogizaciju,
- računarska i komunikaciona povezanost biblioteka.

COBISS2 i COBISS3 su dvije generacije programske podrške COBISS za automatizaciju bibliotečkog poslovanja i dostup do različitih baza podataka na Internetu. Programska podrška koju razvija i održava IZUM podržava različite funkcije biblioteka i bibliotečko informacijskih servisa s korisničkim interfejsima na više jezika (slovenački, srpski, bosanski, makedonski i engleski).

COBISS.SI, COBISS.BH, COBISS.MK, COBISS.SR i COBISS.CG su oznake autonomnih bibliotečko informacijskih sistema koji se uspostavljaju u pojedinim državama (Slovenija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Srbija i Crna Gora) sa vlastitim uzajamnim bazama podataka (COBIB.SI, COBIB.BH, COBIB.MK, COBIB.SR, COBIB.CG). U okviru navedenih sistema programsku podršku COBISS za automatizaciju svog poslovanja koristi preko 380 biblioteka. Nacionalne bibliotečko informacijske sisteme zajednički oblikuju bibliotečko informacijski servisi i biblioteke koje učestvuju u sistemu uzajamne katalogizacije.

IZUM je na osnovu iskustava u razvoju informacijskog sistema o istraživačkoj djelatnosti u Sloveniji (SICRIS) 2005. godine razvio univerzalnu internetsku aplikaciju E-CRIS za uspostavljanje informacijskog sistema o istraživačkoj djelatnosti sa bazama podataka o istraživačima, istraživačkim organizacijama i projektima. Struktura podataka je usklađena sa preporukama CERIF-a (Common European Research Information Format).

COBISS.Net je naziv mreže koja međusobno povezuje autonomne (nacionalne) kooperativne bibliografske sisteme COBISS različitih država. Programska podrška COBISS tehnički omogućuje preuzimanje zapisa iz bilo koje uzajamne baze podataka COBIB i iz kataloga OCLC (WorldCat), a planirana je takođe i mogućnost preuzimanja bibliografskih zapisa iz nekog od uzajamnih kataloga u Evropi.

Šta IZUM nudi bibliotekama u mreži COBISS.Net?

IZUM je neprofitna organizacija – javni zavod koji ni van Slovenije nije nikad nastupao sa uskih komercijalnih pozicija. U širem prostoru je sa svojim stručnim i inovativnim inicijativama prisutan već dvije decenije i kroz to vrijeme je stekao široko povjerenje. Bibliotekama u mreži COBISS.Net nudi:

1. Provjerena organizaciona rješenja i programsku podršku COBISS za automatizaciju bibliotečkog poslovanja u uslovima autonomnih nacionalnih bibliotečko informacijskih sistema sa uzajamnom katalogizacijom u mreži COBISS.Net.
2. Provjerenu metodologiju i programsku podršku za vođenje bibliografija istraživača u sistemu COBISS i aplikaciju za uspostavljanje nacionalnog informacijskog sistema o istraživačkoj djelatnosti (E-CRIS).
3. Različite programe obrazovanja kadrova (bibliotekara i informatičara) sa mogućnošću dobivanja licence za izvođenje kurseva za korisnike aplikacija COBISS u okviru nacionalnih bibliotečko informacijskih servisa.
4. Godišnju međunarodnu konferenciju COBISS koja je već postala tradicionalni oblik razmjene iskustava u rješavanju problema automatizacije i povezivanja biblioteka u regiji.

IZUM s bibliotekama van Slovenije ne saraduje neposredno, nego preko nacionalnih bibliotečko informacijskih servisa u državama učesnicama.

Uloga nacionalnih bibliotečko informacijskih servisa

Nacionalni bibliotečko informacijski servisi po pravilu djeluju pri nacionalnim bibliotekama država učesnica. Za biblioteke u svojoj državi vrše slijedeće zadatke:

- planiranje i usklađivanje aktivnosti u vezi sa računarskim povezivanjem biblioteka;
- obezbjeđivanje i održavanje zajedničkih računarskih i komunikacionih kapaciteta za rad sistema i centralnih servisa;
- obezbjeđivanje programske podrške COBISS i korisničke dokumentacije za uzajamnu katalogizaciju, za lokalno bibliotečko poslovanje i za druge servise;
- upravljanje uzajamnom bazom podataka COBIB;
- stručna pomoć bibliotekama kod nabavke, instalacije i održavanja računarske opreme;
- organizovanje obrazovanja i stručna pomoć bibliotekama i drugim korisnicima programske podrške i servisa COBISS;
- stručna pomoć bibliotekama kod konverzija i prijenosa podataka iz drugih sistema;
- provjera osposobljenosti stručnih radnika biblioteka za učestvovanje u uzajamnoj katalogizaciji;
- organizovanje dostupa do inostranih informacijskih servisa i baza podataka na osnovu konzorcijskih ugovora, ukoliko je to povezano s funkcijama COBISS-a.

Biblioteke, koje se žele uključiti u nacionalni bibliotečko informacijski sistem, moraju sa bibliotečko informacijskim servisom sklopiti ugovor o punopravnom članstvu.

Rezultati I. faze projekta COBISS.Net

COBISS je već prisutan u većini država Zapadnog Balkana koje svoje nacionalne bibliotečko informacijske sisteme razvijaju u okviru mreže COBISS.Net.

Slovenija

Automatizacija i povezivanje biblioteka u nacionalni bibliotečko informacijski sistem jeste područje na kojem je Slovenija zahvaljujući sistemu i servisima COBISS stekla veliku prednost u odnosu na države u regiji i na tom području spada među najrazvijenije države u Evropi (<http://www.sibis-eu.org>).

Ima takođe paralelno uspostavljen i informacijski sistem o istraživačkoj djelatnosti u Sloveniji (SICRIS - <http://sicris.izum.si>), koji uključuje baze podataka o istraživačima, istraživačkim organizacijama, istraživačkim grupama, istraživačkim programima i projektima s neposrednim dostupom do bibliografija istraživača u sistemu COBISS.SI.

Zadatke nacionalnog bibliotečko informacijskog servisa u sistemu COBISS.SI vrši IZUM, čiju djelatnost skoro u cijelosti finansira Vlada Republike Slovenije.

Bosna i Hercegovina

Na osnovu projekta "Računarsko povezivanje biblioteka u BiH preko Interneta" IZUM je 1998. godine s pet univerziteta u BiH potpisao ugovor o osnivanju javnog zavoda "COBISS Centar" (za izvođenje zadataka bibliotečko informacijskog servisa u sistemu COBISS.BH), a sami univerziteti su potpisali takođe i ugovor o osnivanju javnog zavoda "BIHARNET Centar" (za razvoj i upravljanje akademskom i istraživačkom mrežom BIHARNET). To su bile nakon rata prve institucije sa osnivačima iz oba entiteta. Projekt je u narednim godinama u značajnoj mjeri sufinansirala Vlada Republike Slovenije.

Bila je uspostavljena mreža BIHARNET s deset čvorišta u većim mjestima BiH i s vezom do evropske akademske mreže TEN-34 preko Slovenije. Univerziteti i biblioteke u BiH su time dobili bresplatan pristup do Interneta. Bibliotekama koje su se uključile u sistem COBISS.BH bila je obezbijedena potrebna podrška, a u različite oblike obrazovanja bilo je uključeno preko 300 bibliotekara i informatičara. Nakon isteka donatorskog programa Vlade Republike Slovenije, na početku 2001. godine bio je prekinut rad mreže BIHARNET jer se nadležna ministarstva nisu uspjela sporazumjeti o pokrivanju troškova. Većina biblioteka morala je potom pristup do Interneta obezbijediti preko komercijalnih ponuđača, a nekim je to omogućeno preko pojedinih veza univerziteta sa akademskom mrežom drugih država (Austrija, Hrvatska).

Nadležni ministri Federacije BiH, Republike Srpske i Republike Slovenije u junu 2001. godine su u Ljubljani potpisali Dogovor o obezbijedenju uslova za međusobnu vezu akademskih i istraživačkih mreža te bibliotečko informacijskih sistema

Republike Slovenije te Bosne i Hercegovine. Preuzete obaveze ministri BiH nisu ispunili. Tom prilikom se je zbog pogrešne politike vodstva BIHARNET Centra raspala mreža BIHARNET, a sam centar danas postoji samo još na papiru.

U septembru 2004. godine također je prekinut i rad COBISS Centra i sistema COBISS.BH jer nadležna ministarstva BiH nisu uspjela obezbijediti sistemsko finansiranje njegove djelatnosti. Uz finansijsku podršku Ministarstva za obrazovanje i nauku Kantona Sarajevo, u martu 2005. godine bilo je u okviru Narodne i univerzitetske biblioteke BiH formirano odjeljenje "ViBBiH Centar" koje je preuzelo opremu i zadatke COBISS Centra. Nakon potpisa krovnog ugovora o implementaciji sistema COBISS u BiH, početkom aprila sistem COBISS.BH ponovno je aktiviran.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo i Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine u februaru 2006. godine potpisali su ugovor o uspostavljanju Registra naučnih institucija, naučnog kadra, naučnih projekata i infrastrukturnih ulaganja.

Makedonija

Sistem uzajamne katalogizacije COBISS.MK bio je uspostavljen 2001. godine, a krovni ugovor o implementaciji sistema COBISS u Makedoniji su IZUM te Nacionalna i univerzitetska biblioteka u Skopju potpisali 2004. godine. Na tom osnovu navedena je biblioteka formirala odjeljenje "VBM Centar" koji vrši zadatke nacionalnog bibliotečko informacijskog servisa u sistemu COBISS.MK.

Prošlih godina su pristalice COBISS-a u Makedoniji imale probleme sa višegodišnjim nosiocima (neuspjelih) projekata Sistema naučnih i tehnoloških informacija Makedonije, koji su i u posljednjoj fazi pokušali u Makedoniji uvesti svoju programsku podršku.

Ministarstvo za kulturu Republike Makedonije je u posljednje dvije godine značajno podržalo opremanje javnih biblioteka u svim većim mjestima Makedonije, a Ministarstvo za školstvo i nauku je krajem 2005. godine najavilo da će od istraživača obavezno zahtijevati vođenje bibliografija u sistemu COBISS.MK. Aplikacija E-CRIS.MK za uspostavljanje evidencija istraživača, istraživačkih organizacija i projekata je u fazi prevođenja.

Srbija

Višegodišnja nastojanja Ministarstva za nauku, tehnologiju i razvoj Srbije da se u biblioteke uvedu računarske aplikacije za jedinstven sistem uzajamne katalogizacije nisu urodila adekvatnim rezultatom. Godine 2001. izrađen je projekt Virtualna biblioteka Srbije (VBS), kojeg je finansijski podržao takođe i Fond za otvoreno društvo. Tada se ujednačavaju verzije COBISS programske opreme u Narodnoj biblioteci Srbije (NBS), Biblioteci Matice Srpske (BMS) i Univerzitetskoj biblioteci "Svetozar Marković" (UBSM).

Sistem uzajamne katalogizacije COBISS.SR uspostavljen je 2003. godine kada je između IZUM-a i NBS bio potpisan krovni ugovor o implementaciji sistema COBISS u Srbiji. Izvršena je sinteza elektronskog kataloga BMS sa elektronskim katalogima NBS, UBSM i YUBIN-a. Formiran je poseban sektor "VBS Centar" u NBS koji sada vrlo uspješno vrši zadatke nacionalnog bibliotečko-informacijskog servisa u sistemu COBISS.SR. Uzajamni katalog sistema trenutno umrežava 44 biblioteke i sadrži 1.6 miliona bibliografskih zapisa. VBS sistem se dalje razvija: 15 biblioteka je u postupku dobijanja licence za rad, a VBS centar pruža usluge kontinuirane edukacije za rad u sistemu.

Uz sistem VBS (COBISS.SR) u nekim gradovima Vojvodine instalira se programski paket BISIS koga razvija tim stručnjaka sa Prirodno-matematičkog fakulteta u Novom Sadu. Nejedinstven pristup razvoju bibliotečkog sistema bibliotekarska struka u Srbiji ocjenjuje kao pogrešnu politiku.

Univerzitetska biblioteka u Beogradu je u decembru 2005. godine preuzela koordinaciju aktivnosti za uspostavljanje evidencija istraživača, istraživačkih organizacija i projekata (E-CRIS.SR), a biblioteke su počele voditi bibliografije istraživača u sistemu COBISS.SR.

Crna Gora

Sistem uzajamne katalogizacije COBISS.CG bio je uspostavljen 2001. godine. Uključivanje biblioteka nije potom teklo po planu koji je bio usklađen sa ministrom za školstvo i nauku te s tadašnjim rektorom Univerziteta Crne Gore. Novi je rektor naime ocijenio da se visokoškolske biblioteke ne bi trebale povezati u sistem COBISS.CG. No, budući da ministar za školstvo i nauku te ministrica za kulturu podržavaju razvoj sistema COBISS.CG, pozitivni pomaci su već vidljivi.

Centralna narodna biblioteka Crne Gore je u međuvremenu obezbijedila organizacione i kadrovske uslove za vršenje zadataka bibliotečko informacijskog servisa u sistemu COBISS.CG. Krovni ugovor o implementaciji sistema COBISS u Crnoj Gori je pred potpisivanjem. Univerzitetska biblioteka u Podgorici je preuzela koordinaciju aktivnosti za uspostavljanje evidencija istraživača i istraživačkih organizacija (E-CRIS.CG).

Kosovo

Narodna i univerzitetska biblioteka u Prištini koristila je programsku podršku COBISS do 1999. godine; 2002. godine IZUM je posjetio predstavnik UNMIK-a (stručnjak za bibliotekarstvo iz SAD) koji je pokazao interes za obnovu saradnje, ali su njegovi nasljednici krenuli drugim putem.

Na molbu kosovskog ministarstva za kulturu IZUM je 2003. godine pripremio nacrt projekta "Virtualna biblioteka Kosova" kojeg je navedeno ministarstvo prevelo na albanski jezik i predstavilo bibliotekama. Na žalost utjecajni su bili savjetnici UNMIK-a koji su kumovali odluci da Narodna i univerzitetska biblioteka

implementira programsku podršku Aleph 500, izraelsko-američkog preduzeća Ex Libris. Ugovor je bio potpisan u martu 2004. godine. Prema raspoloživim informacijama taj projekt još nije urodio vidljivim plodovima. Predstavnici Ministarstva za kulturu i nekih javnih biblioteka sa Kosova, koji su učestvovali na konferenciji COBISS 2005, još se uvijek nadaju da će ipak doći do implementacije COBISS-a.

Hrvatska

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Hrvatske (NSK) nakon raspada Jugoslavije se odlučila da više ne upotrebljava sistem COBISS, a razvoj programske opreme za bibliotečko poslovanje (bez koncepcije razvoja bibliotečko informacijskog sistema Hrvatske) povjerila je nekom hrvatskom preduzeću. Neke biblioteke su pokušale nastaviti saradnju sa IZUM-om (Univerzitetska biblioteka u Puli do 2001. godine), ali su se zbog različitih pritisaka morale prikloniti zvaničnoj politici.

Nadležna ministarstva Hrvatske su 2001. godine odlučila da izradu izvedbenih projekata II. faze projekta Nacionalni informacijski sistem knjižnica Republike Hrvatske – NISKA povjere firmi IBM Hrvatska. Pretpostavlja se da potpisani ugovor nije bio realizovan stoga što nosioci projekta nisu poznavali problematiku bibliotekarstva.

U maju 2005. godine IZUM je primio poziv NSK u Zagrebu da se prijavi na konkurs za izbor kvalifikovanih ponuđača programske podrške za potrebe navedene biblioteke. U razgovorima s predstavnicima NSK bilo je konstatovano da je riječ o pokušaju rješavanja problema automatizacije NSK, a za druge biblioteke NSK ionako nije nadležna. Prijava IZUM-a s ponudom za uspostavljanje bibliotečko informacijskog sistema Hrvatske na platformi COBISS bi po tadašnjem mišljenju direktora NSK mogla da bude povod za odluku o drugačijem konceptu opremanja biblioteka. IZUM se je iz tog razloga prijavio na konkurs, koji je međutim u julu 2005. godine bio poništen sa nezvaničnom najavom ponovnog konkursa u mjesecu septembru, kad je IZUM primio elektronsko obavještenje da do ponovnog konkursa neće doći jer je bila donesena odluka o nabavci programske podrške Voyager američkog proizvođača.

U novembru 2005. godine IZUM je ministru za kulturu te ministru za nauku, obrazovanje i sport Republike Hrvatske poslao pismo s prijedlogom da ponovno razmotre ponudu IZUM-a i uključivanje u mrežu COBISS.Net.

Albanija

U periodu od oktobra do decembra 2005. godine IZUM je uspostavio kontakte s predstavnicima različitih ministarstava i kabineta Vlade Republike Albanije. Sagovornici su pokazali zanimanje za saradnju u opremanju njihovih biblioteka, ali su tom prilikom upozorili na situaciju u nekim bibliotekama, koje nisu razvojno orijentisane. Na konferenciji COBISS 2005 su zatim učestvovala dva predstavnika Ministarstva za kulturu i predstavnici dviju univerzitetskih biblioteka iz Tirane.

Saradnju s bibliotekama u Albaniji vjerovatno nije moguće uspostaviti bez prethodnog sporazuma između Vlade Republike Slovenije i Vlade Republike Albanije.

Bugarska

Početak februara 2006. godine je delegacija IZUM-a posjetila Nacionalnu biblioteku Bugarske i predala informativnu ponudu za saradnju. Istovremeno je slovenački ambasador u Budimpešti o tome obavijestio nadležne u Vladi Republike Bugarske.

Saradnju s bibliotekama u Bugarskoj vjerovatno nije moguće uspostaviti bez prethodnog sporazuma između Vlade Republike Slovenije i Vlade Republike Bugarske.

Međunarodna razvojna pomoć

Biblioteke su svjesne svoje misije i zato je njihov interes za upotrebu savremene informacijske tehnologije i uključenje u međunarodne mreže svakim danom sve veće. No lokalni proračunski izvori finansiranja takvih projekata su krajnje ograničeni, tako da je njihova realizacija u početnim fazama ovisna od međunarodne pomoći.

Vlada Republike Slovenije je posljednjih petnaest godina Bosni i Hercegovini, Makedoniji, Srbiji i Crnoj Gori preko različitih oblika pomoći (neposredna finansijska pomoć, oprema, obrazovanje kadrova ...) omogućila da pristupe izgradnji svojih kooperativnih bibliotečkih sistema na što je moguće organiziraniji način. Za očekivati je da će se ta pomoć nastaviti.

OHR (Office of the High Representative) u Bosni i Hercegovini je više godina vrlo aktivno saradivao sa IZUM-om u nastojanjima da se institucionalno uredi status akademske i istraživačke mreže BIHARNET, ali nije uspio u premošćivanju političkih razilaženja između entiteta u BiH. Za podršku sistemu COBISS.BH OHR nije bio zainteresovan, jer bi to navodno bio "komercijalni" projekt Slovenije.

WUS Austria (World University Service) je pojedinim univerzitetima i fakultetima u BiH finansirao brojne projekte lokalnih računarskih mreža (takođe i po nacrtima koje je izradio IZUM), ali nije bio zainteresovan podržati razvoj mreže BIHARNET, jer je davao prednost pojedinim satelitskim vezama do Beča.

UNDP (United Nations Development Programme) se u rješavanje problematike BIHARNET-a uključio na poziv IZUM-a i OHR-a. Pošto je mreža BIHARNET već funkcionisala sa deset čvorišta i međunarodnom vezom preko Slovenije, UNDP je 2000. godine pripremio obiman projekt investiranja u razvoj mreže BIHARNET i komercijalne informacijske infrastrukture BiH. Iako su mnogi upozoravali da je riječ o naučnoj fantastici, projekt su podržali OHR, rektori nekih univerziteta, pa i svi oni koji su se prije toga protivili koncepciji mreže BIHARNET i sistemu COBISS.BH. No, ubrzo se pokazalo da je zarada projektanta iz SAD i još koga bio jedini motiv tog projekta (elaborata).

OOSI (Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut) iz Beča imao je prema širenju COBISS-a u države Zapadnog Balkana izrazito pozitivan odnos. Tako je prije nekoliko godina finansirao opremanje biblioteka u Tuzlanskom kantonu i projekt uključenja tzv. austrijskih bibliotečkih zbirki u Sarajevu, Beogradu, Novom Sadu, Skopju i Bitoli u mrežu COBISS.Net.

British Council je u BiH sufinansirao obrazovanje bibliotekara za upotrebu aplikacija COBISS, a u Makedoniji je na partnerskoj osnovi učestvovao u uređenju multimedijskog centra za konferencije i studije u Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci.

Open Society Institute iz Budimpešte je već prije nekoliko godina finansijski podržao računarsko opremanje nekih makedonskih biblioteka, a najznačajniji bio je njegov doprinos realizaciji prve faze projekta "Virtualna biblioteka Srbije" – COBISS.SR.

U okviru programa **EU – Tempus** bio je sufinanciran projekt izgradnje kooperativne mreže akademskih biblioteka u Srbiji, uključno s nabavkom potrebne opreme za univerzitetske biblioteke u Beogradu, Nišu i Kragujevcu. U okviru istog programa bio je sufinansiran takođe i projekt "Creating e-Library Integrated in Faculty Information System" jednog od fakulteta Univerziteta u Skopju koji je bio uključen u sistem COBISS.MK.

CEI (Central European Initiative) je sufinansirao troškove učešća bibliotekara iz država JIE na konferenciji COBISS 2005.

UNESCO-ROSTE je na inicijativu IZUM-a u novembru 2005. godine u Mariboru organizovao okrugli sto o nacrtu izvještaja s naslovom "Accessing and Disseminating Scientific Information in South Eastern Europe". U izvještaju, kojeg je pripremio INASP (Oxford), COBISS je prepoznat kao jedan od najefikasnijih i najperspektivnijih sistema povezivanja biblioteka u pojedinim državama. Učesnici iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Srbije i Crne Gore te Slovenije i UNESCO-ROSTE su tom prilikom konstatovali da bi bilo potrebno dodatno savjetovanje o načinima obuhvata i predstavljanja informacija o rezultatima istraživačke djelatnosti u pomenutim državama. Tako će pod pokroviteljstvom UNESCO-ROSTE-a i slovenačke Nacionalne komisije za UNESCO u martu 2006. godine u Mariboru biti drugi okrugli sto na temu "Organiziranje informacija o istraživačkim potencijalima i rezultatima istraživačkog rada".

Potrebno je pojačati nastojanja da **Evropska komisija** u programe razvojne pomoći državama Zapadnog Balkana uključi takođe i finansiranje razvoja informacione infrastrukture koja se uspostavlja mrežom COBISS.Net. Dosadašnji konkursi u okviru različitih programa (npr. CARDS, INCO) nisu naime omogućavali prijavu projekata razvoja i održavanja takve infrastrukture.

Instrumenti razvojne pomoći

Obzirom na dosadašnja iskustva, za uspostavljanje nacionalnog bibliotečko informacijskog sistema i informacijskog sistema o istraživačkoj djelatnosti u određenoj državi treba upotrijebiti i kombinovati različite instrumente razvojne pomoći:

1. Obezbjeđenje funkcionisanja nacionalnih bibliotečko informacijskih servisa

Najveći teret po donošenju odluke o implementaciji sistema COBISS u nekoj državi jeste obezbjeđenje uslova za rad nacionalnog bibliotečko informacijskog servisa. Potrebno je:

- nabaviti adekvatnu računarsku opremu (servere) i urediti interne instalacije;
- obezbijediti priključak na Internet adekvatnog kapaciteta, što je u državama s niskim nivoom penetracije Interneta i sa samo djelimično uređenim tržištem elektronskih komunikacija posebno zahtjevan izazov;
- urediti računarsku učionu za izvođenje obrazovanja te
- formirati i osposobiti ekipu od pet stručnjaka (informatičara i bibliotekara) za izvođenje zadataka centra.

Oblik razvojne pomoći: Finansiranje uređenja prostora i instalacija, nabavke najneophodnije opreme i obrazovanja kadrova, a u posebnim slučajevima takođe i sufinansiranje obezbjeđivanja adekvatne internetske veze za ograničeni vremenski period. U nekim državama je opremljenost nacionalnih bibliotečko informacijskih servisa zadovoljavajuća.

2. Podizanje svijesti bibliotekara o prednostima sistema COBISS

Potrebno je prevazići često pojednostavljeno shvatanje da je COBISS samo programska podrška za automatizaciju bibliotečkog poslovanja. COBISS je sem toga, prije svega organizacioni koncept povezivanja biblioteka u nacionalni bibliotečko informacijski sistem i mrežu COBISS.Net. Ovu dodanu vrijednost, koja prevazilazi funkcionalnost programske podrške, proizvođači srodnih proizvoda naime ne obezbjeđuju (npr. već pomenuti Aleph, Voyager). Za prepoznavanje prednosti sistema COBISS od posebne je važnosti da što više bibliotekara iz država učesnica:

- posjeti biblioteke u Sloveniji i upozna njihov rad koji podržava COBISS,
- uključi u programe obrazovanja koji se posebno za tu namjenu izvode u IZUM-u i
- učestvuje na godišnjoj konferenciji COBISS, na kojoj mogu međusobno razmjenjivati iskustva i uspostaviti nove prijateljske veze (mnogi koje je rat razdvojio, ponovno su se sreli upravo u Mariboru).

Oblik razvojne pomoći: pokrivanje putnih troškova, troškova boravka u Sloveniji i kotizacije za učešće na konferencijama.

3. Opremanje pojedinih biblioteka

Većina biblioteka je finansirana iz različitih budžetskih izvora. Mogućnosti dobivanja investicijskih sredstava za nabavku osobnih računara i druge periferne opreme su ograničene jer nacionalni programi sistematskog opremanja biblioteka praktično ne postoje. Opremanje biblioteka može da bude nepremostiva prepreka takođe i zbog toga što nadležni ne razumiju značaj informatizacije biblioteka.

Oblik razvojne pomoći: Sufinansiranje kupovine opreme, uređivanje internih instalacija i obezbjeđivanje adekvatnih priključaka na Internet.

4. Obrazovanje korisnika aplikacija COBISS

Obrazovanje korisnika aplikacija COBISS je veoma zahtjevna i trajna aktivnost. Kurseve mogu da izvode samo adekvatno osposobljeni instruktori. Obrazovanje bibliotekara postepeno preuzimaju instruktori u nacionalnim bibliotečko informacijskim servisima, koji su za to dobili propisanu licencu.

Oblik razvojne pomoći: Finansiranje obrazovanja bibliotekara. Ponekad je neophodna takođe i pomoć za pokrivanje putnih troškova učesnika obrazovanja.

5. Uspostavljanje nacionalnih informacijskih sistema o istraživačkoj djelatnosti

Aktivnosti razvoja i održavanja informacijskih sistema o istraživačkoj djelatnosti s bazama podataka o istraživačima, istraživačkim organizacijama i projektima u državama učesnicama (sem u Sloveniji) još nisu institucionalizovane. Međutim, univerzitetske biblioteke u nekim državama su pristupile uspostavljanju centralnog "registra" istraživača, koji je takođe uslov za vođenje bibliografija istraživača u nacionalnim bibliotečko informacijskim sistemima. Njihove aktivnosti zaslužuju da ih se podrži.

Oblik razvojne pomoći: Sufinansiranje organizacionih aktivnosti i početnog prikupljanja podataka.

6. Implementacija vođenja bibliografija istraživača u sistemu COBISS

Slovenija danas ima najuređeniji i najpregledniji sistem bibliografija istraživača u svjetskim razmjerima, koji predstavlja bezuslovno potreban informacijski osnov za vrednovanje rezultata istraživačkog rada. Upotreba COBISS-a time je dobila dodatne dimenzije, a podigao se takođe i ugled bibliotekara u očima istraživača. Tome teže takođe i druge države u mreži COBISS.Net, ali im je finansiranje početnog unosa bibliografskih zapisa velik problem.

Oblik razvojne pomoći: Sufinansiranje izrade bibliografskih zapisa za bibliografije istraživača u nacionalnim sistemima (plaćanje prema broju novih zapisa).

7. Podsticanje formalnog obrazovanja bibliotekara

Za razvoj biblioteka je od odlučujućeg značaja kvalifikaciona struktura zaposlenih. Stoga je potrebno podstaći kvalitetan univerzitetski studij bibliotekarstva i informacionih nauka. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti ponuđenim mogućnostima kreditnog sistema studija, kojeg u skladu s bolonjskim procesom uvodi većina obrazovnih ustanova takođe i na području država učesnica.

Oblik razvojne pomoći: Plaćanje školarina i obezbjeđenje stipendija studentima.

Uloga nadležnih ministarstava država učesnica

Od ministarstava, nadležnih za obrazovanje, nauku i kulturu, očekuje se da podrže razvoj nacionalnog bibliotečko informacijskog sistema i da u okviru svojih mogućnosti pomažu bibliotekama u realizaciji njihovih programa opremanja i osposobljavanja za učestvovanje u kooperativnom bibliotečko informacijskom sistemu.

Ograničenja i rizici

Osnivanje bibliotečko informacijskog servisa pri nacionalnoj biblioteci znači da nacionalna biblioteka preuzima dodatne zadatke koje prije toga nije vršila. Pored obezbjeđenja za to potrebne opreme i kadrova, zaposleni moraju promijeniti takođe i odnos prema drugim bibliotekama. Nacionalne biblioteke se u prvom redu bave vlastitim problemima i po pravilu nisu zadužene (neke nisu niti zainteresovane) za rješavanje razvojnih problema automatizacije drugih biblioteka u državi. Nakon preuzimanja zadataka nacionalnog bibliotečko informacijskog servisa, taj se odnos mora suštinski promijeniti, što često nije jednostavno.

Sve je više biblioteka u državama učesnicama koje su svjesne da svoje poslovanje moraju što prije automatizovati upotrebom savremene informacione tehnologije, ukoliko žele zadovoljiti potrebe svojih korisnika. Donošenje odluke o izboru programske opreme nije jednostavno jer su posljedice njenog donošenja dugoročne. Ukoliko u državi još nije prihvaćen koncept nacionalnog bibliotečko informacijskog sistema koji diktira upotrebu unificirane programske opreme, problem je utoliko veći. Sem toga, ograničeni investicijski izvori i lokalni savjetnici često prisiljavaju biblioteke na neoptimalna rješenja.

Drugi kritični faktori uspjeha predstavljeni su u tabeli:

	Faktori uspjeha	Kritični faktori
1.	Obezbjeđenje adekvatne mašinske i programske opreme	<ul style="list-style-type: none"> - nedostatak radnih stanica - nedostatak komunikacione opreme
2.	Obezbjeđenje adekvatnog dostupa do Interneta	<ul style="list-style-type: none"> - nepostojanje ili nedovoljna organizovanost nacionalne akademske internetske mreže - monopol ponuđača dostupa do Interneta - nedovoljni kapacitet internetskog priključka
3.	Adekvatna kadrovska popunjenost i osposobljenost kadrova u bibliotekama	<ul style="list-style-type: none"> - nedovoljna kadrovska popunjenost - nedostatak stručnog obrazovanja - nedovoljna osposobljenost za rad u sistemu COBISS
4.	Motivisanost kadrova u bibliotekama	<ul style="list-style-type: none"> - nikakva ili slaba dodatna materijalna stimulacija
5.	Obaveza nacionalnih strateško-političkih aktera da upotrebljavaju podatke iz sistema COBISS	<ul style="list-style-type: none"> - slaba nacionalna politika u odnosu na transparentno obezbjeđivanje informacija o istraživačkom radu - postojanje mase nepotpunih, djelimičnih i međusobno nekompatibilnih rješenja

POZIV BIBLIOTEKAMA U REGIJI

Biblioteke kao izolovana ostrva ne mogu uspješno da funkcionišu, nego se moraju, uvažavajući znanje i kulturu, povezivati te na taj način obezbjeđivati uslove za dijalog i saradnju kao najboljeg osnova za razvoj svake pojedine države i međunarodne zajednice u cijelosti.

Jugoistočna Evropa odn. Zapadni Balkan ima vanredne razvojne potencijale koji se bez adekvatne informacione infrastrukture ne mogu u cijelosti ispoljiti. COBISS.Net je nastao kao zajednički projekt institucija koje su u Bosni i Hercegovini, Makedoniji, Sloveniji, Srbiji i Crnoj Gori preuzele odgovornost za razvoj nacionalnih bibliotečko informacijskih sistema na platformi COBISS. Naša dosadašnja saradnja je dala vanredno pozitivne rezultate, pa smo zato ubijedeni u veliki značaj i perspektivnost COBISS.Net-a za razvoj regije i njenu uspješnu integraciju u EU.

Pozivamo, kako biblioteke u državama gdje je COBISS već implementiran kao nacionalni bibliotečko informacijski sistem, tako i biblioteke u državama Jugoistočne Evrope odn. Zapadnog Balkana gdje COBISS još ne postoji, da preispitaju svoje razvojne strategije i pridruže se zajedničkom projektu COBISS.Net. Ubijedeni smo da bi na taj način biblioteke u regiji obezbijedile infrastrukturu pomoću koje će najbrže dostići nivo razvijenosti bibliotekarstva u EU i omogućiti neophodnu razmjenu bibliografskih informacija za potrebe nauke, obrazovanja i kulture. S naše strane nudimo stečena iskustva i pripremljenost za saradnju i pomoć.

U Skopju, 9. 3. 2006. godine

Dr. Ismet Ovčina, direktor
Nacionalna i univerzitetska biblioteka, Sarajevo, Bosna in Hercegovina

Borko Zafirovski, direktor
Nacionalna i univerzitetska biblioteka "Sv. Kliment Ohridski", Skopje, Makedonija

Mr. Lenart Šetinc, direktor
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, Slovenija

Sreten Ugričić, direktor
Narodna biblioteka Srbije, Beograd, Srbija

Jelena Đurović, direktor
Centralna narodna biblioteka "Đurđe Crnojević", Cetinje, Crna Gora

Mr. Tomaž Seljak, direktor
Institut informacijskih znanosti, Maribor, Slovenija